

ARTVİN YÖRESİNDEKİ YABAN KEÇİSİ (*Capra aegagrus* Erxl.)'NİN VARLIĞI VE SÜREKLİLİĞİ HAKKINDA DEĞERLENDİRMELER

Bülent SAĞLAM¹, Ahmet MIHLI¹, Faruk BUCAK²

¹Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Artvin, saglambul@gmail.com

²İl Çevre ve Orman Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü, Artvin.

ÖZET

Artvin ve civarındaki alanlar, çok sayıda türün ihtiyaç duyduğu birçok habitat unsurunu bir arada bulundurduğundan ülkemizin önemli yaban hayatı alanlarından biridir. Bu alanları kullanan önemli yaban hayvanlarından biri de Yaban Keçisi (*Capra aegagrus* Erxl.)'dir. Ülkemizin en önemli av türü olan Yaban keçisi bölgede en yaygın keçi türü olması nedeniyle yöre halkı, ormancılık teşkilatı ve avcılar tarafından üzerinde önemle durulmaktadır. Yaban keçisi popülasyonu üzerindeki en önemli baskının kaçak avcılık faaliyetleri olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bunun yanında son yıllarda Çoruh nehri üzerinde yapımı planlanan barajlar ve çok sayıdaki hidroelektrik santralleri (HES) inşaatlarının da yaban keçisi yaşam alanlarını etkilemesi söz konusudur. Ayrıca, yaban hayvanlarının varlığını ve ihtiyaçlarını dikkate almadan gerçekleştirilen madencilik ve ormancılık faaliyetleri de yaban keçisi habitatı üzerinde olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Yapılan bu çalışmada, Artvin yöresindeki yaban keçisi habitatlarının mevcut durumu, muhtemel tehditleri ve popülasyonun sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için alınması gereken tedbirler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelime: Artvin, yaban keçisi, habitat, tehdit, sürdürülebilirlik

ASSESSMENTS FOR EXISTENCE AND SUSTAINABILITY OF WILD GOAT (*Capra aegagrus* Erxl.) IN ARTVIN PROVINCE

ABSTRACT

Artvin province is one of the important wildlife regions in Turkey which has very diverse habitats used by a great variety of species. Wild goat (*Capra aegagrus* Erxl.) is one of the most widespread wild animal and game species in these habitats. For this reason it is considered as an important species for the region by villagers and hunters.

The most important threat to Wild goat populations is poaching in the regions. Also, construction of dams and hydroelectric plants in Çoruh River will significantly influence habitat. On the other hand, mining and inaccurate forestry actions may be disturbed the wild goat's habitats. In this study, we evaluated the present state of wild goat habitat, threats and precautions for sustainability of wild goat population in Artvin province.

Keywords: Artvin, Wild goat, habitat, threat, sustainability.

1. GİRİŞ

Türkiye'nin önemli av ve yaban hayvanlarından biri olan Yaban keçisi (*Capra aegagrus* Erxl.) tarih boyunca gerek asaletli duruşu, gerek sahip olduğu trofesi, gerekse de kaliteli eti ile insanoğlunun ilgisini çekmiştir. Öyle ki, insanlar yaban keçisini avlamak için günlerce uğraşmış ve uğraşmaktadırlar. Av partilerinde yüksek av hayvanı (Huş, 1974) olarak kullanılan yaban keçisi, uzun yıllar boyunca sürdürülen düzensiz avcılık sonucu hem yayılış alanı bakımından hem de popülasyon büyüklüğü bakımından azalmıştır. Çevre ve

Orman Bakanlığı tarafından 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanununa göre getirilen düzenlemelerle avcılığın bir plan çerçevesinde yapılması öngörülerek bu azalışın önüne geçilmeye çalışılmış fakat popülasyonun üzerinde en büyük baskıyı oluşturan kaçak avcılık bir problem olarak süregelmektedir.

Yaban keçisi, ekonomik açıdan ele alındığında Türkiye için önemli bir türdür. Merkez Av Komisyonu kararlarına göre 2009-2010 av sezonunda bir yaban keçisinin avlanması karşılığında yabancı avcıdan 5.000 TL, yerli avcıdan 3.000 TL, yerel avcıdan ise 1.500 TL civarında avlanma bedeli alınmaktadır. Yabancı avcılardan elde edilen gelirin %45'lik kısmı köy tüzel kişiliğine aktarılmaktadır (Anonim, 2009). Burada, hem ülke ekonomisi hem de avlanmanın yapıldığı yöredeki köy tüzel kişiliği önemli seviyede gelir elde etmektedir. Ayrıca, ülkemizde yeni yeni gelişen doğa turizmi için de yaban keçisi önemli bir peyzaj unsuru olarak öne çıkmaktadır. Yaban keçilerini yaşam ortamlarında gözlemlemek ve fotoğraflamak için gelecek yerli ve yabancı turistler hem yöre halkına hem de ülke ekonomisine önemli katkılar yapacaktır. Bu yüzden, yaban keçisinin doğal yayılış alanlarının ve yaşam ortamlarının sistemli bir şekilde ve her türlü ayrıntılarıyla ortaya konulması, buralardaki mevcut popülasyonun envanterinin çıkartılması ve av kotalarının sağlıklı bir şekilde tespiti, yaşam ortamı iyileştirmeleri ve geliştirilmeleriyle yaban keçisi popülasyonunun artırılmasına önem verilmelidir..

Yaban keçisi yayılış alanlarına baktığımızda; Asya'daki yayılış alanı doğuda Sind ve Bülucistan'a kadar uzanmaktadır. Avrupa'nın güney doğusundaki adalar ve Avrupa'nın güney doğu dağları ile Asya'nın güney batı dağları diğer yayılış alanlarıdır (Huş, 1974). Yaban keçisi, komşu ülkelerden Kafkasya, İran, Irak'ın kuzeydoğusu ve Yunan adalarında yaşamaktadır (Çanakçıoğlu ve Mol, 1996). Ülkemizde Ege, Akdeniz, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde deniz seviyesinden itibaren 4000-4500 m yüksekliğe kadar rastlamak mümkündür (Çanakçıoğlu ve Mol, 1996; Gündoğdu, 2006).

Yaban keçilerinin Anadolu'nun yüksek dağ bölgelerinde vaktiyle çok miktarda bulunduğunu gösteren kayıtlara rastlanmaktadır. Halen daha çok güneydoğu, kuzey ve kuzeydoğu dağlarına sığınmış bir durumda olan bu keçinin daha önceleri Kilikya Toroslari'nda da bol miktarda var olduğu ve hatta güney ve güneybatı dağlarının da bu hayvanın yayılış alanları içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Yine, Köyceğiz ve Marmaris arasındaki Balan dağları; Siirt'te Botan Vadisi; Toroslara dahil 3200 m Geyik dağı, 2900 m Akdağ, 2800 m Karayılan dağı, 2200 m Susuz dağı, 1600 m Çatlıca, 1400 m Taştan, 1200 m Uçansu ve 600 m Bademağacı Vadisinde de geçmişte yoğun bir şekilde avlandığı bilinmektedir. Ayrıca Orman Genel Müdürlüğü'nce yapılan incelemelere göre keçinin, Antalya'nın Finike, Kaş, Manavgat; Konya'nın Beyşehir; Muğla'nın Marmaris, Ula, Yerkesik, Köyceğiz, Fethiye ilçeleri dahilindeki sarp kayalık ve ormanlık yerlerde, bir de Isparta, Burdur, Denizli, Tavas ve Aydın illerinin Toros dağlarına bakan sarp bölgelerinde, Mersin, Pozantı dağlarında, Artvin, Tunceli illerinin yaşama ortamına uygun yerlerinde az miktarda bulunduğu bildirilmektedir (Huş, 1974). Isparta'da ise, yaban keçisinin yayılış alanı olarak belirlenen tüm mevkilere gidilerek yapılan gözlemlerin sonucunda; kuzeyde Kapıkaya, doğuda Isparta Çayı, batıda Şar Deresi ve güneyde Çandır Yaylası'nı içine alan büyüklüğü yaklaşık 20.000 ha olan bir alanda yaban keçisinin yayılış gösterdiği tespit edilmiştir (Gündoğdu, 2006; Gündoğdu ve Oğurlu, 2009).

Gündoğdu (2006) tarafından yapılan gözlemlere göre, bir yaban keçisi sürüsü yaklaşık 3-5 km uzunluğunda, 500-800 m genişliğinde vadi ve sırtlardan oluşan bir alanı kullanmakta olup dolaşma alanı yaklaşık 150-400 ha kadar bir alandan oluşmaktadır. Kayalık sarp yerlerde, mağaralar ve sık ağaççıkların bulunduğu yerlerde yaşama kabiliyetinde olan yaban keçisi, 1500 m ve daha yüksek yerlerde bulunurlar. Ögle

sıcaklarında gölgeli bir yerde dinlenirler. Ay ışığı alan gecelerde sabaha kadar otlamaya devam ederler (Çanakçıoğlu ve Mol, 1996). Yapılan bir çalışmada, yaban keçilerinin, serpili kızılçam meşcereleri ile açıklıklar arasında kalan kenarları ve kermes meşesi toplulukları içindeki gölgeli alanları, gerek beslenirken gerekse dinlenirken çokça tercih ettiği, güneşlik alanlara ise kaçış veya yer değiştirme dışında neredeyse hiç gitmediği tespit edilmiştir (Gündoğdu, 2006).

Yaban keçileri bitkisel gıdalar ile beslenirler. Çeşitli otlar, yapraklar, sürgünler, ince dallar, yosunlar ve meyveler severek yediği gıdaları teşkil etmektedir. Ayrıca Meşe, Kızılağaç, Karaağaç, Sumak gibi ağaç ve ağaççıkların sürgün ve tomurcukları ile Ardıçların üzümü kozalaklarını yer (Çanakçıoğlu ve Mol, 1996). Isparta il sınırları içinde yapılan bir çalışmada, yaban keçilerinin diyet kompozisyonunun yıl boyunca değişiklik gösterdiği belirlenmiştir. Yaban keçisinin başlıca gıdaları ise, yaz mevsiminde otlar, sonbaharda mantarlar –özellikle *Lactorius delicios-*, kış mevsiminde *Quercus coccifera* kozalakları ve ilkbaharda sümbüllerden –özellikle *Muscari* spp. ve *Bellevalia* spp.- meydana gelmektedir (Gündoğdu, 2006). Yaban keçisinin orman tipi olarak dik, kayalık yamaçlar civarında bulunan orman içi açıklıklara sahip, içinde yer yer Sandal (*Arbutus andrachne*), Katran ardıcı (*Juniperus oxycedrus*), Pırnal meşesi (*Quercus coccifera*) gibi beslenebileceği türler bulunan ormanları tercih ettiği tespit edilmiştir (Ünal, 2003).

Bu değerlendirmeler ışığında, Artvin yöresindeki yaban keçisi popülasyonunun mevcut durumu ele alınarak, popülasyonun geliştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması hususunda yapılması gerekenler değerlendirilecektir.

2. YABAN KEÇİSİNİN MEVCUT DURUMU

Yaban keçisinin Artvin'deki mevcut durumunu ortaya koyabilmek için Artvin Doğa Koruma ve Milli Parklar (DKMP) Şube Müdürlüğü'nün envanter kayıtlarından faydalanılmıştır. Artvin DKMP Şube Müdürlüğü tarafından 2005-2009 yılları arasında Çoruh Vadisi YHGS'nda yapılmış yaban keçisi envanterinde 2005'in eylül ayındaki erkek yaban keçisi 71, dişi yaban keçisi 265, yavru yaban keçisi 249 ve popülasyon büyüklüğü toplamda 585 olarak tespit edilmiştir. 2006'nın eylül ayındaki erkek yaban keçisi 91, dişi yaban keçisi 282, yavru yaban keçisi 447 ve popülasyon büyüklüğü toplamda 820 olarak tespit edilmiştir. 2007'nin eylül ayına gelindiğinde ise erkek yaban keçisi önemli sayıda düşüş yaşayarak 13'e gerilemiş, dişi yaban keçisi 267, yavru yaban keçisi 397 ve popülasyon büyüklüğü toplamda 677 olarak belirlenmiştir. 2008'in ekim ayındaki sayımlarda erkek yaban keçisi 94, dişi yaban keçisi 337, yavru yaban keçisi 467 ve popülasyon büyüklüğü toplamda 898 olarak hesaplanmıştır. Son olarak 2009'un ekim ayında yapılan sayımlarda ise, erkek yaban keçisi 54, dişi yaban keçisi 244, yavru yaban keçisi 343, yaşı belirlenemeyen yaban keçisi ise 29 olarak kaydedilmiş ve popülasyon büyüklüğü toplamda 670 olarak bulunmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. 2005-2009 yılları arasında Artvin Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü'nün gerçekleştirdiği yaban keçisi envanter sonuçları

Envanter Yılı	Sayılan Bireyler				Popülasyon Büyüklüğü
	Erkek	Dişi	Yavru	Belirsiz	
2005	71	265	249	-	585
2006	91	282	447	-	820
2007	13	267	397	-	677
2008	94	337	467	-	898
2009	54	244	343	29	670

2009 yılının ekim ayında yapılmış olan envanter sonuçlarına bağlı olarak popülasyon strüktürünün %8,1'ini erkek, %36,4'ünü dişi, %51,2'sini yavru ve %4,3'ünü ise yaşı belirlenemeyen bireyler oluşturmuştur. Ayrıca, dişi başına düşen yavru oranı 1,41 olarak belirlenmiştir. Erkek bireylerin ise, %88,9'unu 2-5 yaş arası genç bireyler, %11,1'ini 6 yaş ve üzeri yaşlı bireyler oluşturmaktadır. Bunun yanında, 100 ha'lık alandaki popülasyon yoğunluğu ise 2,9 olarak tespit edilmiştir (Anonim, 2009).

Bundan başka Yusufeli-Sarıgöl arası, Artvin Ortaköy, Pırnallı ve Alabalık köyleri, Ardanuç Ferhatlı ve Gümüşhane köyleri, Şavşat Eski kale köyü ve Şavşat Meydancık Nahiyesi'nde de yaban keçisi bulunmakla birlikte bu alanlarda yapılmış bir envanter çalışması bulunmamaktadır.

3. YABAN KEÇİSİ POPULASYONUNU TEHDİT EDEN FAKTÖRLER

Yaban keçisi popülasyonunu tehdit eden faktörlerden en önemlisi, yasa dışı avcılıktır. Yasal müeyyideler ne kadar ağır da olsa her yerde olduğu gibi Artvin'de de yasa dışı avcılığın önü alınamamaktadır.

Diğer taraftan, Çoruh nehri üzerinde planlanan baraj ve Hidroelektrik Santralleri (HES) inşaatlarının da yaban keçisi yaşama alanlarını etkilemesi söz konusudur. Bu HES'ler yaban keçilerinin habitatlarının bölünmesine, yaşama alanlarının daralmasına, besin miktarlarının azalmasına sebep olabilirler. Yine HES ve barajlardan dolayı sırtlara yapılan anayollar yaban keçilerinin habitatlarının bölünmesine sebep olabilirler. Baraj ve HES'lerin yanında maden çıkartılması için yapılan faaliyetler eğer gerekli tedbirler yerinde ve zamanında alınmazsa yaban keçisi habitatlarına zarar verebilmektedir. Bütün bunların yanında, işletme amaçları ve öncelikli hedefler iyi tespit edilemediği durumlarda yapılan ormancılık faaliyetleri de yaban keçilerinin yaşam alanlarını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Yaban keçisinin yaşama alanında bulunan ve doğal yırtıcıları olan kurt, vaşak gibi hayvanların sayılarındaki artış yaban keçisi popülasyonunu azaltıcı faktörler arasında yer almaktadır. Bunlardan özellikle kurtların sayısının son zamanlarda arttığı yönünde yerel halkın düşünceleri mevcuttur. Son olarak, iklimde meydana gelen anormallikler vejetasyonun gelişiminde düzensizlikler meydana getireceğinden yaban keçilerinin habitatlarında bozulmalara neden olabilecektir.

4. YABAN KEÇİSİ POPULASYONUNUN SÜREKLİLİĞİ İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Yaban keçisi Türkiye'nin önemli av ve yaban hayvanlarından ve ekosistemin önemli bir parçası olması açısından sürekliliğine ihtiyaç vardır. Bunun için, öncelikle yaban keçisinin popülasyon büyüklüğü yurt çapında yapılacak sistemli ve düzenli envanterlerle ortaya konulmalıdır. Envanter çalışmalarında alanında uzman ve tecrübeli kişiler çalıştırılmalıdır. Envanter çalışmaları esnasında yaşama ortamında ve civarındaki fauna ve floraya ait her türlü bilgi ve özellikle yırtıcıları kaydedilmelidir. Bu bilgiler doğrultusunda yaban keçisinin bozuk habitatlarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar planlanmalı ve her bir yaşam ortamında taşıma kapasitesi tespit edilerek popülasyon fazlası av turizmi çerçevesinde avlattırılmalıdır. Yaban keçisinin var olduğu bilinen fakat bu güne kadar envanter çalışması yapılmayan alanlar da çalışma kapsamına alınmalı ve tüm yöredeki yaban keçisi popülasyonunun belirlenmesine çalışılmalıdır. Fakat burada karşımıza çıkan en önemli problem olan konusunda uzman personel ve ekip ihtiyacının kısa süre içerisinde çözülmesi gerekmektedir. Yaban keçisinin gerçek popülasyonunun tespit edilerek uygun ve doğru sayıdaki keçinin avlattırılması, popülasyonun azalmasına değil tam aksine artmasına neden olacaktır. Zira av turizmi kapsamında yöre insanının elde edeceği gelir insanların yaban keçilerini korumasına neden olacaktır ve bu durum büyük oranda kaçak avcılığın da önüne geçecektir.

Artvin yöresi itibarıyla baktığımızda özellikle Çoruh nehri üzerinde ve yan derelerde planlanan çok sayıda baraj, hidroelektrik santrali ve regülatörler bulunmaktadır. Planlanan bu inşaatların büyük bir çoğunluğu yaban keçisi yaşam ortamı içinde kalmaktadır. Bu inşaatlar sırasında yaban keçisi yaşam ortamında ortaya çıkacak olumsuzlukların giderilmesi ve etkilerin en aza indirilmesi için yapılan taahhütler ve hazırlanan raporlarda bir takım iyileştirici önlemler öngörülmektedir. Bu önlemlerin gerçekleştirilmelerinin mutlaka zamanında denetlenmesi ve eksikliklerin tamamlattırılması gerekmektedir. Bunlar içerisinde inşaat sırasında alanın topografik yapısında meydana gelebilecek değişiklikler (kazi, dolu, malzeme alımı, pasa alanı, yol yapımı vb.) habitat kayıplarına neden olacaktır. Habitat kayıplarının en aza indirilmesi için bu alanları temsil edecek alternatif alanlar belirlenerek bozulan alanlardaki bitki örtüsü ve arazi yapısı bu alanlarda da oluşturularak kapsamlı habitat iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır. Benzer şekilde madencilik ve ormancılık çalışmaları yürütülürken bütün yaban hayatı türlerinin yaşam ortamı istekleri dikkate alınarak gerekli tedbirler alınmalıdır ve bu tedbirlerinin yerine getirilip getirilmediği denetlenmelidir.

5. KAYNAKLAR

- Anonim, 2009. Çevre Bakanlığı Artvin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü Doğa Koruma ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü Kayıtları.
- Çanakçıoğlu, H., ve Mol, T. (1974), Yaban Hayvanları Bilgisi, İ.Ü. Rektörlüğü Basımevi ve Film Merkezi Müdürlüğü, İstanbul.
- Gündoğdu, E., 2006. Isparta yöresinde Yaban keçisi *Capra aegagrus* Erxleben 1777'nin popülasyon ekolojisi. Doktora tezi. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta (Türkçe).

- Gündoğdu, E., and Oğurlu, İ., 2009. The distribution of wild goat *Capra aegagrus* Erxleben 1777 and population characteristics in Isparta, Turkey. *Journal of Animal and Veterinary Advances*, 8(11), 2318-2324.
- Huş, S. (1974), *Av Hayvanları ve Avcılık*, Kutulmuř Matbaası, İstanbul.
- Korshunov, V., M., 1994. Ecology of the Bearded goat *Capra aegagrus* Erxleben 1777 in Turkmenistan. *Biogeography and Ecology of Turkmenistan*, 231-246, Netherlands.
- Oğurlu, İ. (2003), *Yaban Hayatında Envanter*, T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Av ve Yaban Hayatı Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ünal, Y., 2003. Isparta havalisinde Yaban keçisi *Capra aegagrus* Erxl. populasyonu üzerine gözlemler. Yüksek lisans tezi. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta (Türkçe).